

Српско православно црквено пјевачко друштво „Милутиновић“ у Високом

Резиме. У раду се говори о дјеловању Српског православног црквеног пјевачког друштва „Милутиновић“ у Високом у вријеме аустроугарске окупације, Краљевине Југославије до Другог свјетског рата, када је Друштво престало са радом. На самом почетку рада и дјеловања основни циљ пјевачког друштва био је да гаји и развија црквено појање, а касније је дјелатност проширена на све културно-просвјетне активности. За све вријеме свог постојања пјевачко друштво је одлучно иступало у заштиту српског националног интереса и очувања народне традиције. Оно је било главни носилац културних збивања српског народа у Високом и окружењу. Друштво је имало више секција – дилетантску (драмску) и рецитаторску. Имало је и своју књижницу, која је имала неизмјеран значај за очување националне свијести и културе српског народа у овом крају. За вријеме Првог свјетског рата Друштву је забрањен рад и даље активности. Друштво је накратко обновило свој рад 1935. године, али је почетком Другог свјетског рата поново престало да ради.

Кључне ријечи: Српско православно црквено пјевачко друштво „Милутиновић“ Високо, Светосавска прослава, Алекса Шантић.

Височки Срби, бодри духом и прожети народном мисли и високим идеалима, 1897. године основали су у Високом Српско православно пјевачко друштво (како је гласио првобитни назив друштва) које је у том времену могло дјеловати само у оквиру Цркве. Друштво је основано у врло тешко вријеме по Православну Цркву и српски народ. Представници окупационе власти нису се држали прокламације за народ од 25. јула 1878. године, у којој је цар Фрањо Јосиф гарантовао да ће сви народи уживати једнака права по закону. Својим држањем и поступцима су показали да је та прокламација била обична варка.

Власт одлучује о избору митрополита, учитеља, свештеника, набавке уџбеника; сједнице црквених општина се морају пријављивати властима; прогнан је митрополит Косановић и истакнути људи... Такав однос власти стварао је међу православнима незадовољство и атмосферу несигурности и бојазни за будућност. У постојећем политичком систему те су се бојазни могле ако не уклонити, а оно барем ублажити очувањем црквено-школских општина као јединих институција српског националног покрета и одбраном њихових аутономних права. Са циљем да се врати и учврсти аутономија, формира се српски покрет. Четрнаест најугледнијих представника српског православног народа Босне и Херцеговине предају царској Дворској канцеларији Први царски меморандум, 5. новембра 1896. го-

* Музичка академија Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево; rankobilinac@gmail.com

дине, којим је обиљежен почетак организованог и широког наступа српског покрета за црквено-школску аутономију (Маџар 1982, 175; Веселиновић 1966, 177; Екмечић 1989, 421). Пошто нису били усвојени захтјеви изнијети у првом меморандуму, 19. (31) марта 1897. предат је Дворској канцеларији у Бечу Други меморандум (Маџар, Папић 2005, 106), али ни овај пут није био усвојен (Слијепчевић 2002, 504-505). Услиједио је Трећи, а потом и Четврти меморандум.

Стање се полако кретало набоље; послје смрти Калајеве, 13. јула 1903. године (*Хришћански Весник* 1903. 285–288), за министра финансија био је постављен Стефан Буријан који је показао више разумијевања за српско питање. Главни документ који би послужио као основа за преговоре био је тзв. *Мандићев сјаиуи* на којем су митрополити радили чак двије године (Маџар 1982, 139). Народни представници су се одмах послје преговора са митрополитима, са којима је усаглашена већина питања из статута и заузето заједничко становиште о владиним примједбама, упутили у Беч (ЗМФ, Пр. БХ 1507/1903). Патријарху је упућена редигована верзија статута о организацији црквено-школске управе у Босни и Херцеговини (ЗМФ, Пр. БХ 341/1904). Свакако, најважније спорно питање у меморандуму опозиције је начин избора, смјењивања и плаћања митрополита, и у вези с тим даља судбина Конвенције из 1880. године и начин избора за поједина тијела црквено-школске самоуправе. Патријарх је успио да „прогура босанскохерцеговачки црквени статут, али опет у форми какву је жељела бечка влада“ (ЗМФ, Пр. БХ 779/1905). Сви тако усвојени приједлози задиру у суштину црквено-школске самоуправе и не представљају ни блиједу слику оне самоуправне организације каква је својевремено била предложена тзв. Јефтановићевим статутом.

Након званичног одобрења, Статут или, како се од тада зове, *Уредба о уређењу црквене и школске управе српско-православних епархија (миџрополија) у Босни и Херцеговини*, цар је у Ишлу, 13. августа 1905. године, потврдио Статут којим православни народ Босне и Херцеговине добија право да ће „у оквиру земаљских закона и без ушљрба по надзорно право државе, моћи своје црквене и школске полове самостјално уређивати и њима ујрављати“ (Маџар, Папић 2005, 149). *Уредба о аутономији* је свечано проглашена у Сарајеву 18. августа (Гласник закона и наредба за Босну и Херцеговину 1. септембра 1905).

У оваквим условима Пјевачко друштво је радило и редовно пјевало у цркви на Светој Литургији, а трудило се да сваког мјесеца организује наступе. Прије него што би наступали, свој програм, не само до тада него и послје 1905. године, у писаној форми су морали достављати Котарском уреду у Високом на одобрење и тек по прегледу, кад добију одобрење, могли су наступати.

Чланови Друштва у 1897. години били су: Ђорђо Малић, Дамјан Плавшић, Нико Николић, Јосо Арнаутовић, Јово Кокоруш, Стеван Радић, Стојан Савић, Милан Јевтић, Алекса Терзић, Манојло Удовичић, Јово Плавшић, Коста Илић, Милан Савић, Прокопије Чворић, Глиша Комљеновић, Милош Лазаревић, потпредсједник друштва, Михајло Савић, Митар Самарцић, Коста Стајић, Манојло Илић, Јован Вукојевић, Урош Николић, Ристо Станковић, Светозар Ђуковић, Станко Љубичић, Станко Гаковић С. Саненфелд, Јово Кордић, Илија Павловић и

Давид Гошић. Заштитник Пјевачког друштва и крсна слава био је Свети Архангел Михаило.

Упорним радом и великом љубављу пјевача, ово друштво је већ на Аранђеловдан, 21/8. новембра 1897. године, приредило забаву у Високом у хотелу „Аустрија“ у корист друштвене благајне.

Како пише *Босанска вила*, забава је добро припремљена. Поздравни говор је држао господин Дамјан Плавшић, предсједник Друштва, а осим Пјевачког друштва наступили су рецитатори и дилетантско друштво. На забави је упућена захвалност одбору, „који је показао пут омладини српског пјевачког друштва у Високом, а особита захвалност господину Чижмару, Чеху, одборнику српског православног црквеног пјевачког друштва у Високом, који је подстицао овдашњу омладину да се скупи у заједничко коло, те да оснују српско пјевачко друштво. Са тим је дао нов доказ љубави чешког народа према Србима“ (Два јарана¹ „Забава у Високом“, 1897, год. 12, бр. 22, 349).

За празник Светог Саве 1899. године Пјевачко друштво је, како извјештава *Босанска вила*, приредило светосавску бесједу. О Светом Сави је говорио Дамјан Плавшић, предсједник Друштва. Он је између осталог рекао:

У сваком народу било је и биће велеума који овјековјечише име своје, због неуморног рада свога на пољу просвјете и знаности; који народу своме засноваше сјајнију будућност, у свему, што је племенито, а све за то, да народ свој подигну на висину знања и морала, напретка у раду, како би снажан био у борби, противу мрака и незнања.

Али, поштовани зборе! Иако многи народи имаду и умију поштовати и прослављати, хвалити и превозносити своје великане и српски народ није у томе изостао; и он се има чим на вјекове поносити. Јер и на српском небу сјаји се звијезда претходница, и Срби имају звијезду, која им је и у ноћи свијетлила и свијетли једнако; која их руководи бољем напретку у будућности њиховој. Дакле, српска се звијезда и Србину јавила.

Али када? Јавила му је се баш онда, када је у највећој раскомаданости живио, када се у тами незнања и невјерства налазио, кад му је пријетила опасност са свију страна, па и од стране оних, који још од онда па до данас и данас овакове славе немају.

Поштовани зборе! Звијезда та, која је Србина свјетлошћу снажила у добру, која га је руководила благостању, па која и данас Србину срце загријева, љубав му улијева, коју и одавно слави и спомиње, па и дан данас, ће се год Србин чује и налази прославља, јесте Свети Сава, српска слава.

Тај нам је идеал српства и српске народности; тај је учио и учи нас чему да тежимо; он нам је показао, а и показује начин и пут, по коме да корачамо и хитамо оној мети, која Србина Србином чини, која му пружа знања и моћи, да би напредан био.

На све стране васколиког српства данас се прославља Свети Сава. У свим српским црквама; у свим српским школама данас се описују и преузносе и млађем нараштају на углед износе велика дјела његова.

Господо! Дјела Светога Саве нама су овђе свима већим дјелом позната, јер је и прошлих година о томе говорено. Сви знамо, да је Свети Сава син краља српског великог Стефана Немање. Сви знамо, да је он био први архиепископ српски. Сви зна-

¹ Прим. аут. аноним.

мо, да је он Српској цркви израдио независност, а дотле је зависила од Цариградског патријарха. Сви знамо да је он измирио два своја брата Стевана и Вукана, који су међусобно почели били ратовати, народну крв прољевати, и који су хтјели уједињену српску државу расцијепити. Сви знамо, да је Свети Сава умирио и својом мудрошћу склонио мађарског краља, те је исти од ратовања на српску државу одустао и оступио. Сви знамо, да је истријебио српске земље од грчких и латинских свештеника и учитеља. Сви знамо, да је подигао многе цркве и манастире и уредио манастирски живот код калуђера. Сви знамо, да је ишао и непрестано сам собом путовао по српским земљама, оснивао школе и постављао српске учитеље, и прикупљао у школе малу српчад, да се у српском духу и језику уче и васпитавају, итд.

Па према свему томе и знамо, да га баш зато Српска црква и слави данас као Светитеља; српски народ као свога учитеља и просвјетитеља; српска школа као свога патрона и покровитеља.

Сви то, велим, све знамо, па зато сада и нећемо овђе описивати, износити и приказивати многобројна дјела његова, молећи се за то нашем великом Светитељу, да нам опрости, ако с тим и мало пред њим гријешимо.

Па кад нећемо о томе, а ми ћемо сада овђе рећи и проговорити, или управ погледати на српску прошлост, јер је баш достојно, да се данас, на дан Светога Саве сјетимо и споменемо српске славе и прошлости сјајне.

Нећемо много, рећи ћемо, кратко споменућемо српску прошлост, само са једног гледишта, и то утолико, уколико нам наша прошлост служи на дику и понос пред другим народима. Но прије свега упитаћемо се овако: Је ли српски народ икад славан био? Каква је српска прошлост? И, може ли се српски народ са својом прошлошћу поносити?

Господо! Српски народ био је моћан и снажан; био је славан и велики. Прошлост му је сјајна и свијетла. И српски народ може се заиста пред свима народима дичити, поносити и управ гордити, са сјајном и славном прошлошћу и минулом славом својом, са великим људима својим, прецима својим.

Други народи немају пола – да имају много мање, гордили би се и уздизали много више. Па има ли нам користи од тога, што се сјећамо наше прошлости? Има. Наша славна прошлост оживљује нас, даје нам хране, даје нам снаге, заноси нас, опија нас и управ то нас и држи, да као Срби осјећамо, и да се на основу тога будућности надамо и спремамо.

Па зато, кад смо сада рекли о српској прошлости и кад смо виђели: Ко су? Шта су? И, какви су славни стари Срби били, то и ми данашњи Срби, као њихови потомци будимо свугдје и на сваком мјесту прави Срби. Мислимо и радимо као прави честити Срби.

Прави и поштени Србин треба свагђе и на сваком мјесту да истину говори, и нигђе нека се не претвара и нека не дволичи. Своје српске светиње нека чува и брани, а туђе нека поштује и не вријеђа, а никога нека не напада, а када буде нападнут нека се у законитим границама јуначки брани. Јер туђе нападати и вријеђати није поштено ни човјечански, а стајати на бранику својих човјечанских права и народних светиња, то је јуначки, то је српски; то ће нам и сваки поштен човјек одобрити, а то нам ујемчавају и праведни закони Његовог величанства нашег премилостивог цара Франц Јосифа I, у чије се име у овој нашој земљи управља и влада.

Зато ћу завршити овако: Свети је Сава, мирио своју завађену браћу, то и ми миримо се и у слози живимо.

Свети је Саво мирио Србе и са непријатељима – миримо се браћо и ми са онима, са којима кривицом њиховом и нашом у омразу дођосмо или долазимо.

Свети је Саво утврђивао православну вјеру – ми је чувајмо и поштујмо.

Свети је Саво будио и учвршћивао српску народност и српски језик – ми то као нашу светињу бранимо.

Свети је Саво подизао, оснивао и ширио српске школе – то их и ми оснивајмо, подижимо и помажимо, „јер нема горег срама и стида, нег’ своје чеду не дати вида“.

Кад овакви будемо, онда смо заклетву и аманет Светога Саве очували и испунили; онда смо достојни потомци наших славних ђедова; онда ћемо незнање одагнати, а науку и просвјету прибавити; онда се можемо и надати, да ћемо сретнији бити и постати. И само у таквим жељама достојни смо, да данас нашем великом Светитељу речемо: Слава ти и хвала српски просвјетитељу! (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 12/1899).

Пјевачко друштво је 23. јула 1899. године добило ново име: Српско православно црквено пјевачко друштво „Милутиновић“, којим се сада зове. Друштво је добило и право на отварање своје књижнице и читаонице за просвећивање и културно уздизање његових чланова и грађанства. Од септембра ове године друштво је уз припомоћ црквене општине у Високом почело плаћати хоровађу. Просторије Друштва биле су у српској школи које је Црквена општина уступила Друштву за његове потребе.

Пошто је Пјевачко друштво било прилично сиромашно, а члановима је често била потребна лекарска помоћ, у новембру 1899. године обраћају се височком лијечнику др М. Блајхеру да учини хуманитарну доброту овом друштву, те његове чланове бесплатно у случају болести походи и своју благотворну лекарску помоћ указује. „Тим би сте чином учинили двије неизмјерне користи овом сиромашном и младом друштву. Једну корист директну, указујући нашим сиромашним члановима своју лекарску помоћ и индиректну, дижући важност саме друштву, те тако помажући увелико његов физички и морални напредак, чим би сте опет потписани одбор, као и сво овдашње Српство задужили неизмјерно, да би Вам на вијеки благодарно остало“ (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 39/1899).

Господин Блајхер је прихватио молбу Пјевачког друштва и постао њихов лекар, а кад су му год обавезе дозвољавале био је са члановима Пјевачког друштва и на свачији позив радо се одазивао.

Друштво је у овој години имало 34 члана, и то 16 мушких и 18 женских и имало је 22 утемељивача.

Хоровађе у друштву су били већином српски учитељи и то: Душан Д. Николић, Јован Травањ, Богољуб Глишић, Панто Лазић, Вељко Ђесаревић, Славко Станковић, свршени богослов из Високог, Димитрије Тисченко и Михајло Крагуљевић.

На дан Крсне славе цркве у Високом, Светог Великомученика Прокопија, 21. јула 1900. године, Пјевачко друштво „Милутиновић“ пјевало је на Светој Литургији, а послје подне је приредило богат програм поводом овог празника (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 21/1900).

На празник Светог Саве 1901. године Пјевачко друштво „Милутиновић“ је приредило светосавску бесједу. Те године предсједник Друштва био је Коста Илић и Друштво је имало 24 редовна члана (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 12/1902).

Пјевачко друштво је 21. новембра 1904. године у просторијама српске школе приредило забаву у корист друштвене благајне.

Године 1905. Друштво је имало утемељивача, 16 помоћних чланова и 30 судјеловача. Одбор су чинили: предсједник Никола Николић, потпредсједник Манојло Илић, тајник и хоровођа Благоје Глишић, благајник Јован Ђокић, књижничар Драгољуб Малић, затим одборници: Јован Вукојевић, Алекса Тулић, Нико Мирић, Милош Малић, Стјепо Стјепановић и Ристо Удић. Чланови Друштва су били: Перо Блажевић (први тенор), Јован Ђокић (први тенор), Данило Илић (други тенор), Манојло Илић (бас), Перо Јојић (бас), Аћим Куљић (први тенор), Станиша Максимовић (бас), Милош Малић (бас), Лазар Милић (први тенор), Васо Гаковић (бас), Ђорђо Гаковић (други тенор), Јово Гаковић (други тенор), Ристо Самарцић (бас), Симо Стјепановић (други тенор), Стјепо Стјепановић (бас), Ристо Удић (други тенор) и Којо Шербић (бас).

На дан Светог Великомученика Георгија 1905. године у просторијама српске школе Пјевачко друштво је одржало забаву. Приход од забаве је намијењен за набавку заставе Друштва. Застава је поручена 26. априла од Луке Алексијевића из Новог Сада. У овој години Пјевачко друштво је поручило и натпис за друштво из казнионе у Зеници, које гласи: *Српско православно црквено пјевачко друштво „Милутиновић“ Високо.*

Српско православно црквено пјевачко друштво „Јединство“ из Бања Луке, у жељи да на Петровдан 1905. године направи свечаност поводом освећења заставе свога друштва, позива и Пјевачко друштво „Милутиновић“ из Високог са жељом да ова свечаност буде уједно и израз јединства српске пјесме.

Те године Друштво је на позив травничког свештеника Данила Адамовића имало наступ у Травнику. Забава је одржана и 28. августа у Високом.

На празник Покрова Пресвете Богородице, 14. октобра 1905. године, поводом храмове славе и отварања читаонице и књижнице у Варешу, Пјевачко друштво „Милутиновић“ је пјевало у цркви, а у вечерњим часовима одржало је забаву у корист српске читаонице (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 42/1905).

Пошто Пјевачко друштво није имало своју химну, чланови су се обратили пјеснику Алекси Шантићу у Мостар да им испјева химну:

Дични наш пјесниче!

Ово наше српско пјевачко друштво ако Бог да славиће догодине десетогодишњицу свога опстанка, те за овај низ година без икаква ласкања лијепо је напредовало. Јако нам је жао, да још до данас немамо наше друштвене химне, зато се братски Вама обраћамо као нашем омиљеном домаћем српском пјеснику са молбом, да нам химну испјевате и тиме нас обрадујете. Ми се уздамо у Ваш српски патриотизам и Вашу наклоност према српским пјевачким друштвима те без икакве сумње сигурно ће нам молба услышена бити. Нек и химна друштва „Милутиновић“ одјекне у овоме српском крају! Уз братски поздрав (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 22/1906)!

У свом одговору на њихову молбу Шантић пише:

Драга браћо!

Изабрали сте мене да вам напишем друштвену химну. Цијенећи искрено заслужени српски рад ваше дружине, ја се ево, одзивам вашој братској жељи и шаљем вам химну. Радоваћу се ако вам се иста буде допала, а ни мало нећу се љутити ако пјесма не буде одговорила вашем очекивању и ако је замијените другом бољом. Молим вас ако химну усвојите, пошаљите ми од исте композицију кад буде готова. Слободан сам да вам за компоновање пјесме напоменем ове композиторе: Г. Г. Ст. Мокрањца и Светислава Биничког из Београда.

Примите са цијелом поштованом дружином искрено српско поздрављање и поштовање од вашег оданог Алексе Шантића.

Пјесник Алекса Шантић је химну написао 11. јуна 1906. године, и она гласи:

Вјечна Славо, вјечном силом
Води, брани Српски род!
Нашој Босни, дому милом,
Даруј срећу, мир и плод!

Даруј братску слогу трајну
Да у један, сложан глас,
Поздравимо зору сјајну
Кад обасја скоро нас!

Благослови! Бури, грому
Нек будемо отпор јак,
Да у нашем српском дому
Не завлада црни мрак!

Благослови! Вјечном силом
Води брани, српски род!
Нашој Босни, дому милом
Даруј срећу, мир и плод!

Добивши химну од пјесника Алексе Шантића, Српско пјевачко друштво „Милутиновић“ шаље исту композитору Стеви Ст. Мокрањцу уз следећу молбу:

Наш омиљени пјесник Алекса Шантић јест нам на нашу молбу спјевао друштвену химну коју Вам у прилогу шаљемо, те смо слободни, да Вас братски замолимо, да нам исту химну за мушки хор компонујете. Ово наше друштво слави догодине, ако Бог да, своју десетогодишњицу, те је за ових година у сваком погледу лијепо напредовало и српску пјесму ширило. Особито биће нам драго, да и химна друштва „Милутиновић“ одјекне у овим српским земљама. Мало нас је, сиромашни смо, али ћемо се и даље слагати и настојати, да друштво и боље напредује. Ви ћете, драги брате Србине, једну велику љубав учинити, ако нам молбу услышите.

Познавајући Ваш српски патриотизам и Вашу наклоност према српским пјевачким друштвима, сигурно ће нам молба услышена бити.

Очекујући повољан одговор примите наше особито поштовање и српске поздраве (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 23/1906).

Пјевачко друштво је због тешког материјалног стања често морало да се обраћа за помоћ. Овог пута се обраћа Љубомиру Кремановићу из Београда:

Високоблагородни господине!
Дични наш српски велики добротворе!

У овоме нашем мјесту Високо постоји још од године 1897. конституисано ово српско пјевачко друштво, те кроз цијело то вријеме увијек је радило на ширењу српске пјесме и гајењу љубави међу браћом Србима. Откако у овом мјесту, у којем живе само Срби православни и Муслимани, подигоше Фрањевци своју гимназију, од тада ово друштво још живље ради у ширењу српске свијести, наиме, приређујући друштвене забаве и сијела. Ово друштво не само да шири пјесму и слогу у овоме мјесту, него прошле године у јулу, приреди на Кисељаку забаву у корист градње српске цркве, на Кисељаку, гдје живе само већином, скоро сами католици. На Покров Богородице исте године приредисмо забаву у Варешу „маломе Риму“ у корист тамошње српске читаонице. Сваке године приређујемо забаву на Светог Саву у корист наше српске школе.

Ово наше мјесто Високо има преко 100 кућа православних, али је све сиромашно, те од камена ником ни камена, те тако и ово наше друштво, које броји сада 40 добрих пјевача врло хрђаво, материјално стоји, јер и друштвене забаве слабо се посјећују пошто смо сиромаси, и тако ово друштво кубурило је скоро 10 година надајући се, да ће бити боље материјално осигурано. Али пошто видимо да сада врло слабо стоји, то смо се у нашој одборској сједници, држаној дана 14. фебруара 1906. године згоговором, да се на Вас, племенити господине, са синовском молбом обратимо, да овом друштву материјалну припомоћ подарите.

Ми познајемо Ваше врло велико срце родољуба, Вашу дарезљиву српску руку, која је многим српским установама материјални темељ поставила, а и многе Србе на прави пут извела. Бог и Ваша радиност је дала, да тако племенита дјела чинити можете те се надамо, да ћете поред осталих многобројних молби и ову нашу молбу услишати и тиме наше друштво препородити, а ово друштво биће Вам за навјек благодарно (Архива СПЦПД „Милутиновић“ 15/1906).

У 1906. години предсједник Друштва је био Дионисије Плавшић, потпредсједник Манојло Илић, тајник Богољуб Глишић, одборници Алекса Терзић и Стјепановић.

У Кисељаку, у просторијама хотела „Стефанија“, Пјевачко друштво „Милутиновић“ је заједно с друштвом „Српско коло“ из Сарајева, 27. јула 1907. године, одржало забаву. Исте године, 21. новембра, Друштво је приредило забаву у просторијама српске школе у Високом.

Друштво је често остајало без хороваћа, а хоровађе су махом били учитељи. Високо је мало мјесто у којем није било много имућних Срба, па онда би учитељи, ако им се укаже прилика да иду у друго мјесто, остављали и хор и школу и одлазили. Учитељ и хороваћа Богољуб Глишић добио је посао у Требињу, па је 19. августа 1907. отишао из Високог и тако је пјевачко друштво накратко остало без хоровађе.

У фебруару 1908. године, на позив чиновничко-грађанске читаонице из Високог, Пјевачко друштво је приредило концерт у корист сиромашних ученика основних школа без обзира на вјероисповијест.

На Петровдан 1908. године, на позив Српско-православне црквене општине из Требиња, учествовали су на освећењу цркве и школе. Други дан су присуствовали свечаности освећења заставе Српског пјевачког друштва „Соко“ из Требиња.

У 1911. години предсједник Друштва је био Дионисије Плавшић, потпредсједник Ђорђо Станишић, тајник Јосиф Плавшић, благајник Симо Стјепановић, књижничар Ристо Дабић, одборници Стјепо Стјепановић, Давид Гошић и Светозар Жалица. Друштво је имало 36 чланова и 36 утемељивача. У овој години одржан је концерт у Илици код Сарајева. Осим Пјевачког друштва „Милутиновић“, наступали су Гласовито пјевачко београдско друштво под диригентском палицом Стевана Мокрањца и Сарајевско српско пјевачко друштво „Слога“.

Балкански ратови и Први свјетски рат 1914-1918. године били су период у коме је рад Друштва био потпуно прекинут.² Након ослобођења од Аустро-Угарске 1918. године, културно-просвјетни рад и забавни живот био је лишен забрана и полицијске присмотре. Рад Пјевачког друштва „Милутиновић“ се тада могао несметано одвијати. Забаве су припремане и приказиване у родољубивој и демократској атмосфери.

Прије Првог свјетског рата Пјевачко друштво „Милутиновић“ било је центар духовног живота и рада Срба у Високом. Са великом вољом се долазило на часове из пјевања и Друштво је напредовало. Приређивале су се забаве, сијела, у цркви се на велике празнике пјевало, учествовали су на спроводу и опијелу умрлих чланова и угледних личности, пјевале су се и захтјевније композиције као Руковети Стевана Мокрањца, итд. Ово Друштво је својим радом много учинило на ширењу пјесме, дружељубља и на јачању националне свијести.

Послије ослобођења љубав према Друштву је попустила. Све мање и мање се радило, док рад у Пјевачком друштву у 1930. години није сасвим престао. Пјевачко друштво тада је постојало само именом.

Узрок томе је, како пише у *Љећојису* височке парохије свештеник височки Слободан Радовић, „што више нема оне старе љубави и одушевљења према његовању хорског пјевања. Стари чланови усљед година и брига повукли су се, а нови немају воље, а нарочито немају стрпљења да редовно, долазе и уче, и нераспоносе дисциплину, а невоља је још и у томе, што друштво нема сталног хоровађе“ (*Љећојис српско-йравославне йарохије височке*, 39-41).

Један од успјешнијих хоровађа овог друштва дуже времена био је Душан Бошковић, још као богослов Рељевске богословије, а касније и као свештеник височки од 1928. до фебруара 1939. године, када је премјештен на парохију у

² О ратним приликама у Босни и Херцеговини види: Маџар, Папић 2005, Слијепчевић 1929, Екмечић 1973, Екмечић 1989, Бојић 2007, Ћоровић 1920.

Сарајеву. Богослов Бошковић, како се причало, иако тада млад, васпитавао је чланове Друштва у националном али и у културном, просвјетном и вјерском погледу. Увијек би чланове бодрио да буду сложни, да у љубави једни са другима живе и раде, да у свему имају стрпљења, јер у томе је спас. Под његовим дириговањем Друштво је често приређивало концерте у многим мјестима.

У посјету Друштву у 1930. години дошло је пјевачко друштво „Слога“ из Сарајева, пјевало је на Литургији у цркви Светог Великомученика Прокопија, а послије подне приредило је концерт на отоку код грађанске касине. Те године су у Високом одржали концерте „Обилић“, академско пјевачко друштво из Београда, затим Пјевачко друштво „Петар Велики Ослободилац“ из Новог Сарајева и Хор српско-православне богословске омладине из Сарајева.

Док се год у Друштву радило, Друштво је увијек учествовало са пјесмама у програму на светосавским забавама. Први пут није учествовало на светосавској забави 1931. године.

На дан Светог Саве 1935. године, у Соколском дому, Пјевачко друштво „Милутиновић“ је са црквеном општином, „Просвјетом“ и Соколским друштвом, приредило седамстогодишњи јубилеј од упокојења Светог Саве. Ове године, након пет година застоја, у марту је званично рад у Српском пјевачком друштву „Милутиновић“ обновљен и Друштво је поново оживјело. Почело се са пробама и његовањем првенствено црквене пјесме. На Лазареву суботу и на Васкрс Друштво је узело учешћа у литији, а на први дан Духова, 16. јуна, Друштво је учествовало на свечаном отварању Соколског дома у Високом и 25-годишњици Сокола у Високом.

На Сретење 1936. године, у завршетку јубиларне светосавске године, црквена општина, управа парохије и Српско пјевачко друштво „Милутиновић“ у Високом, приредили су „Духовни дан“. Од стране главног одбора Друштва „Братство Светог Саве“ присуствовали су прота Мирко Максимовић, Танасије Настић и Коста Ђурчић из Сарајева. У цркви Светог Прокопија одржао је проповијед о покајању прота Мирко Максимовић. Послије подне у Српском дому одржана је скупштина за оснивање друштва „Братство Светог Саве“ у Високом. Иницијативом проте Душана Бошковића дошло је поново до оснивања овог друштва. На скупштини је прота Мирко Максимовић одржао предавање о идеологији и циљевима овога друштва. За вријеме скупштине наступило је Српско пјевачко друштво „Милутиновић“ под диригентском палицом проте Душана Бошковића, који је изабран за предсједника Мјесног одбора „Братства Светог Саве“ у Високом. Тог дана 60 особа се учланило у ово друштво (*Љећојис српско-йравославне йарохије височке*, 56/2).

Дана 20. маја 1936. године чланови и пријатељи Српског пјевачког друштва „Милутиновић“ отпутовали су на Опленец, а 21. маја поклонили се и цјеливали гроб блаженопочившег витешког краља Александра I Ујединитеља, служили парастос, а прота Душан Бошковић одржао дирљив говор. Ово је друга поклоничка депутација из Високог на Опленцу, а прва је била 1935. године у организацији одбора за подизање споменика краљу Александру у Високом.

Један од предсједника Српског пјевачког друштва „Милутиновић“ у 1937. години био је и народни посланик Радослав Живковић, трговац из Високог (*Љеџојис српско-православне њарохије височке*, 57-58). Његово име се везује за изгласавање Конкордата. Наиме, у фази сређивања својих унутрашњих прилика и у непосредном суочавању са великим бројем проблема које је требало рјешавати, појавио се пред нашом Црквом један нов и тежак проблем који је озбиљно пореметио односе са државом. Радило се, овај пут, о регулисању односа између Југославије и Ватикана, односно између државе и Римокатоличке цркве у Југославији, која је, као и све римокатоличке националне цркве, била у канонском и духовном погледу потчињена Ватикану. Односи између држава, у којима има римокатолика, и Ватикана регулисани су посебним уговором, који се обично зове Конкордат.³

³ Србија је у конкордатске преговоре с Римом ушла још у доба Илије Гарашанина. Власт је била у вези са ђаковачким бискупом Штросмајером, али су се сви преговори завршавали неуспјехом, јер Рим није пристајао да се задовољи понуђеним. Нарочито велики притисак око потписивања Конкордата, који тобож проистиче из обавеза преузетих на Берлинском конгресу 1878. године, на Србију је вршен осамдесетих и деведесетих година XIX века (Слијепчевић 2002, 579-590).

Послије дугих преговора у Риму Србија је потписала Конкордат са Ватиканом 24. јуна 1914. године, па је чак доспјела да га и ратификује на посљедњој скупштинској сједници у Нишу, 26. јула 1914. године (Живојиновић, Лучић 1988, 13-43; Радуловић 2014, 80). Како је доцније (20. марта 1915. године) и Ватикан ратификовао тај Конкордат, Србија је ускоро послала своју делегацију на папску курију, али Ватикан није тада послао свога делегата у Србију, јер је у то доба, већ увелико, водила рат против „шизматичке Србије“, Ватикану увек драга, католичка Аустрија (Живојиновић, Лучић 1988, 202). Српска влада је у фебруару 1918. објавила текст Конкордата закљученог 1914. године.

Први нацрт уговора између Ватикана и Краљевине СХС састављен је још 1922. године. Највише замјерки које су аутоматски значиле и одуговлачење потписивања, долазило је са римокатоличке стране, а највише проблема било је због одбацивања приједлога о коришћењу старословенског језика у цркви у неким крајевима Југославије. Преговори око приједлога Конкордата настављени су тек у пролеће 1933. године на инсистирање краља Александра (Ђурић 1997, 12).

Борба вођена за и против Конкордата довела је Српску Православну Цркву у отворен конфликт са тадашњим политичким режимом у Југославији. Сукоб је са различитим интензитетом трајао двије године, а кулминирао је половином 1937. године (Маџар, Папић 2005, 195). У мају 1937. године почело је претресање Конкордата у посебном Одбору Народне скупштине, који је имао 21 члана (12 владиних и 9 из опозиције), а чији је предсједник био др Војислав Јањић. Осим Јањића, у овом Одбору су била и још два свештена лица, архимандрит манастира Каленића Никанор Грујић и свештеник из Шабачке епархије Марко Ружичић (Stojadinović 1963, 523; Петрановић 1978, 140-141; Стојков 1985, 209-212).

Док је обојели Патријарх умирао, припремале су се велике демонстрације против Владе у Београду. Оне су се изродиле из приједлога др Војислава Јањића да се 19. јула одржи у Саборној цркви у Београду масовно молепствије за болесног Патријарха. Послије овога молепствија формирала се литија. Управа града Београда забранила је да ова литија прође кроз Кнез Михаилову улицу; поворка је била дозвољена, али с тим да иде Васином улицом и Коларчевом, па преко Теразија ка Славији. Пошто нису одустали од своје раније намјере, литија је кренула и наишла на јак отпор. Пендречи су падали по леђима не правећи разлике између свештеника у одежама и грађана (Симић 1990, 21). Ово је била „крвава литија“ у којој је био претучен и епископ шабачки др Симеон Станковић. У болници са њим завршило је још осам свештених лица, међу којима тројица тадашњих и двојица будућих владика.

Влада је била упорна у својој намјери да Конкордат озакони, упркос противљењу Цркве. Као по некој коби, у јеку борбе између Владе и Светог архијерејског сабора разболио се патријарх Варнава и није више могао да утиче ни на држање епископа ни на Владу. Конкордат је био изгласан већином гласова: од 293 посланика за Конкордат су гласала 172, а остали против. Истог дана, у ноћи између 23. и 24. јула 1937. године, упокојио се Патријарх Варнава и, судећи по много чему, тајну своје болести однио је са собом.

Свети архијерејски сабор је искључио из Цркве све оне ministre и народне посланике који су били православне вјере а гласали за Конкордат. То је била веома тешка казна, која је погађала и морални и политички углед искључених из Цркве (С АСБр. 2732, Зап. 9, од 6. VIII/24. VII 1937). Пошто је и посланик Радослав Живковић из Високог гласао за потписивање Конкордата, прота Душан Бошковић је у височкој цркви након Литургије прочитао наређење о његовом искључењу из Цркве.

Сав народ у височкој парохији је осудио народног посланика Радослава Живковића због његовог гласања за усвајање Конкордата, и то тим више јер је на једној скупштини дао часну ријеч да неће гласати за Конкордат, па послвије није одржао ријеч.

Пошто је у то вријеме Живковић био предсједник Српског пјевачког друштва „Милутиновић“, видјевши колико је огорчење у народу због његовог поступка, поднио је оставку на мјесто предсједника Друштва. Али, за два до три мјесеца, чланови Пјевачког друштва „Милутиновић“ су поново, тако рећи демонстративно, изабрали Живковића за предсједника.

Радослав Живковић не само да је гласао за Конкордат, него је и послвије тога дијелио народу брошуре и летке у којима су нападани архијереји и свештеници Српске Цркве.

Када је прота Бошковић по дужности позвао Радослава Живковића на испит, он је том приликом изјавио да је од других био навраћен да гласа за Конкордат и да није био свјестан да је Конкордат штетан за Српску Цркву; изјавио је да се каје и моли Свету Цркву да му опрости (*Љеїїойис срїско-їравославне їарохије височке*, 57-58).

Пошто је Конкордат 28. јануара 1938. године скинут са дневног реда (Маџар, Папић 2005, 197), Свети архијерејски сабор је, послвије овога, донио своју одлуку о „укидању санкција“ донијетих саборском одлуком од 1. августа 1937. године. Помирење између Цркве и Владе било је овим извршено.⁴

⁴ Раздобље од 1937. до 1941. године може да се означи и као посебно раздобље. То је прво и једино раздобље у дотадашњој историји односа СПЦ и националне државе у коме је Црква била у стању да одбрани свој став од државе. Реакције Ватикана биле су вишеструке. Папа Пије XII је Србима обећао зло због одбијања Конкордата са Ватиканом (Ђурић 2006, IV). Ватикан је оштро протестовао због тога. Бискупска конференција Југославије је 4. маја 1938. године изложила своју Декларацију којом оптужује Владу да је стала на страну Српске Цркве и православља. И надбискуп Шарић је показао крајњу агресивност и непоколебљивост, захтијевајући „корениту интервенцију папе код оних прелата који су оклевали да га следе“. Три године послвије бискупске декларације на-

Пјевачко друштво „Милутиновић“ 9. маја 1937. године учествовало је на освећењу темеља цркве у Кисељаку (*Љепојој српско-православне парохије височке*, 57-58), а у сљедећој години, у недељу пред Светог Пророка Илију, 31/18. јула, Друштво је учествовали на свечаности поводом освећења те цркве и звона.

Пјевачко друштво „Милутиновић“ није имало својих просторија па су се сналазили на разне начине, било за наступе или за пробе. У почетку се користила српска школа, а касније једна просторија (сала) Српског дома. Пошто Црквена општина има зграду Српски дом (направљен 1913. године) и велико двориште у улици Николе Пашића (честица бр. 4/225) у Високом, то су се у мају 1938. године обратили црквеној општини да дозволи да се уз Српски дом за потребе Друштва дограде просторије. Црквена општина је на својој сједници 2. априла 1939. године одобрила Пјевачком друштву да може уз претходно добијену грађевинску дозволу извршити надоградњу уз Српски дом (Архив СПЦПД „Милутиновић“ 61/1939). Комисија је након прегледања градилишта и испитивања мјесних околности, 27. септембра 1939. године, увјеривши се да нема никаквих приговора од стране сусједа овога имања, закључила да има мјеста овоме дограђивању и да је технички елаборат употпуњен и исправан, те да се може издати грађевинска дозвола (Архив СПЦПД „Милутиновић“ 3325/1939).

Ради изградње просторија Друштво се многим обраћало за помоћ, а 11. маја упутили су писмену молбу на разне адресе сљедеће садржине:

„Милутиновић“ друштво које постоји већ преко 45 година као национално српско културно и хумано друштво, а коме је главни циљ гајење црквене и свјетовне пјесме, те одгој своје омладине у националном духу.

Исто друштво за вријеме црне Аустро-угарске монархије подизало је дух у српском народу. Као такво било је прогањано, те многи његови чланови позатварани, а у Бањалучком процесу многи и на смрт осуђени, сијући своје кости по мрачним тамницама ужасног Арада.

Данас у оствареној Краљевини Југославији приступили смо градњи дома „Милутиновић“ у Високом, па се овим обраћамо, да нас у овој корисној акцији помогнете (Архив СПЦПД „Милутиновић“ 49/38).

Пјевачко друштво „Милутиновић“ успјело је да заврши своје просторије и да у њима почне свој рад, али Други свјетски рат поново је донио невоље и страдања, па је ово Друштво престало са својим радом и није успјело да се обнови до данашњег дана.

стаће Павлићева држава. Неки од најдјелатнијих учесника борбе против Конкордата обрешће се као свештенумченици, убијени од усташке руке: владика бањалучки Платон маја 1941, владика горњокарловачки Сава и митрополит дабробосански Петар. Митрополит загребачки Доситеј ће, после ужасних мучења од стране усташа, полужив доћи у Београд, где ће од посљедица злостављања умријети. Владика жички Николај ће у Србији бити под стражом Нијемаца, да би заједно с патријархом Гаврилом крајем 1944. године био одведен у Дахау. Таква је била цијена духовне слободе коју је Српска Православна Црква вијековима плаћала.

Библиографија

Извори

Архив Босне и Херцеговине, Сарајево, фондови „Заједничко министарство финансија“, „Земаљска влада“ (АБиХ, ЗМФ, ЗВС).

Архива Српског православног црквеног пјевачког друштва „Милутиновић“, Високо (Архив СПЦПД „Милутиновић“).

Архива црквене општине у Високом.

Љетопис српско-православне парохије височке.

Литература

Ђирилична

Бојић, Д. (2007). *Српске избјелице у Првом свјетском рату (1914-1921)*. Београд: Завод за уџбенике.

Босанска вила. Сарајево, 30. новембар 1897, год. 12, бр. 22.

Веселиновић, Р. (1966). *Историја српске православне цркве са народном историјом*, књ. II. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве.

Ђурић, В. (1997). *Голубица Српске православне цркве 1941-1945*. Београд: Народна књига.

Ђурић, В. (2006). Предговор у: Horvat, J., Štambuk, Z. *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katolickog klera*. Kozarska Dubica: Meta print; Banja Luka: Boračka organizacija Republike Srpske. Репринт изд. из 1946. год, стр. III-IX

Екмечић, М. (1973). *Историја Југославије*. Београд: Просвета.

Екмечић, М. (1989). *Стиварање Југославије 1790–1918*, књ. II. Београд: Просвета.

Живојиновић, Д., Лучић, Д. (1988). *Варварство у име Христово*. Прилози за Magnum Crimen. Београд: Екопрес.

Маџар, Б. (1982). *Покрећ Срба Босне и Херцеговине за вјерско-просвјетну самоуправу*. Сарајево: Веселин Маслеша.

Маџар, Б., Папић, М. (2005). *Политика и Српска православна црква у Босни и Херцеговини 1878-1945*. Бања Лука: СПКД Просвјета.

Петрановић, Б. (1980). *Историја Југославије 1918–1978*. Београд: Нолит.

Радуловић, М. (2014). *Обнова српској државно–црквеној љрава*. Београд: Фондација Конрад Аденауер, Хришћански културни центар.

Симић, С. (1990). *Ватикан љројив Југославије*. Београд: Култура.

Скарић, В. (1938). *Верско љросвјетна борба љправославних Срба* (Босна и Херцеговина под аустро-угарском управом), Београд: „Г. Кон“.

Слијепчевић, Ђ. (2002). *Историја Српске љправославне цркве*, 2. Београд: БИГЗ.

Слијепчевић, П. (1929). *Најор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење*. Сарајево: Обласни одбор Народне одбране.

Стојков, Т. (1985). *Влада Милана Стојадиновића 1935–1937*. Београд: Институт за савремену историју.

Ђоровић, В. (2014). *Црна књија: Пајинье Срба Босне и херцеговине за вријеме свјетској раџа 1914-1918. године*. Бања Лука: Ризница духовног блага.

Латинична

Đimić, Lj., Žutić, N. (1983). *Rimokatolički klerikalizam u Kraljevini Jugoslaviji*. Београд: VINC.

Stojadinović, M. (1963). *Ni rat ni pakt. Jugoslavija između dva rata*. Buenos Aires: El Economist.

Serbian Orthodox Ecclesial Singing Company “Milutinović”, Visoko

Summary. This paper surveys the work of Serbian Orthodox Ecclesial Singing Company “Milutinović” from Visoko during Austro-Hungarian occupation and Kingdom of Yugoslavia, until Second World War, when it has stopped working. In the very beginning of its work, the primary goal of Singing Company was to nourish and develop ecclesial singing, while later it encompassed various cultural and educational activities. For all the time of its existence, the Company was firmly protecting Serbian national interests and preserving national tradition. It was a main initiator of cultural events among Serbian people in Visoko and surrounding areas. Company also had multiple sections, such as clubs for drama and reciting. It also had a library, which was of great value for preserving national consciousness and culture of Serbian people in these areas. During First World War, the Company was disbanded by the state. However, it renewed its work in 1935, but in the Second World War, it was disbanded once again.

Keywords: Serbian Orthodox Ecclesial Singing Company “Milutinović” Visoko, feast of Saint Sava, Saint Sava House, Aleksa Šantić.